

EUSKAL ABOSTEGIA ETA ONEN OGUZKATZEA MUNGIALDE, BERMEO TA ONDARROA'n

EUSKERAZAINTZA ERRI-AKADEMIRA SARTZEKO ITZALDIA

**Izlaria: OLAZAR'tar Martin
Aurkezlea: Zubikarai'tar Augustin
Erantzulea: Laitegi'tar Bixente**

Mungia'n, 1992-4-25

EUSKAL ABOSTEGIA ETA ONEN OGUZKATZEA MUNGIALDE, BERMEO TA ONDARROA'n

Jaun andreak:

Urte batzuk dira "Lauxaeta" ren omenez emen batu giñala.

Gaur be emen gara barrero.

Zein, nor garean?

Euskerazaintzakoak.

Euskerazaintza zer dan?

Akademi bat. Erri euskeraren aldeko akademia. Ba dira amabi urtetik gora sortua dala. Sortu eta legezstatua, aintzat artua, baiña egia esateko, gitxi lagundua.

Alaz ere lan egiten diardugu eta gaur be lanera etorri gara.

Zegaitik Mungia eta ez beste leku batera?

Ara: Euskerazaintzak, beste Akademiak lez, bere araudia dauka, bere erregelak, bere bete bearrak.

Eta betebearretan sartzan da Akademien oitura bat: Norbait akademiku izentatzen danean, aukeratzen danean, beartuta lez geratzen da itzaldi bat egitera.

Guk, egia esateko, ez dogu oraiñarte orrelakorik egin. Taldeko lanak eroaten dauskuez gure illeroko batzarretako orduak. Izan be zeregin lez artzen dogu Euskerazaintzako izatea, eta ez onore lez.

Baiña ez zeregin ori aztuta euki dogulako.

Igaz, azken aldian, ordurarte gure lendakari zintzo izan zan Lino Akesolo Aita, ainbat gauzetan lanpetuta ibiliarren, gertu zan itzaldi ori egitera. Erabagi gendun noiz egin. Baiña gizona dabil eta Jaunak darabil, diño esaera zar zurrak. Alaz eta ziur nago Aita Lino arduratuko dala zeruetatik Euskerazaintzari argi egiten.

Aren utsunea ordezkatzeko gure artean egin genduzan auteskundetan Olazar dar Martin jauna aukeratu gendun lendakari, eta au, eleizako gauzetan lez euskerakoetan be zeatza izan gura dauana dan lez, lenengotik gertu zan araudiaren aginduetara makurtzera eta orra gaur zeregin ori bete naian gure aurrean.

Eta Mungia'ra etorteko aitzaki on bi euki doguz: Bat, bere itzaldiaren gaia, geien bat Mungian, Mungiko euskeran oiñarritzen dalako. Bera lurralde onetako izanik ondo ezagutzen daualako emengo euskeraren bereiztasuna. Ez bakarrik emengoa. Gaia zabalago egitearren, Mungia, Bermeo eta Ondarruko euskerari buruz izango da.

Au da: Euskeraren aozkatze eta aboskatzea Mungia, Bermeo eta Ondarro'an. Au da, euskeraren fonetika eta fonolojia.

Erri bitan beintzat, Mungia eta Bermeo'n egona da. Ezin ukatu gaia bizi-bizi ezagutzen dauanik.

Bera inguru onetakoizatea eta gaur bertako parroko izateak be aupatu gaitu erri onetako Kultur etxe eder onetan, Akademi ikastaroa deitu geinkion jai au emen egitera.

Ortik kanpora don Martin nor dan?

Nik aurrez goratu eta txalotzeak ez dauka grazirik. Entzun berari ta gero esango dozue zelako santua dan ta zelako kanpaia jo bear jakon.

Orgaitik nik, labur-labur eta konfiantzaz eskatuko dausat: On Martin, ekin.

ITZALDIA NONDIK NORA DOAN

Sarrera

1.- Abotsakzelan sortzen diran

- 1.1. Aboskiña.
- 1.2. Dunduridunak eta dunduribakoak.
- 1.3. Bakartiak eta lagundunak.
- 1.4. Bakartiak: atzekoak, erdikoak, aurrekoak, zabalak eta itxiak.
- 1.5. Lagundun motak: Non oguzkatzen diran kontuan dala.
- 1.6. Zelan agozkatzen diran kontuan dala.

2.- Abots jatorrak eta abots utsak.

3.- Abots bakarrak itxitea

- 3.1. Mugatzaillea ipiñikeran.
- 3.2. Abots bakar bi jarraian diranean.
- 3.3. Abokaldi batetik bestera itxitea (metafonia).

4.- Abots lagunduen aldakuntzak

- 4.1. Abogañeratzea.
- 4.2. Gogorak gozotzea.
- 4.3. Gozoak gogortzea.
- 4.4. Surreratzea.
- 4.5. Galtzea.
- 4.6. Antzeratzea.

5.- Bermeo'ko esaldi batzuren azterketea

"etxako Kose ainbeste gusteten. Gurau dotzu arek mariñu bategaz ezkondu. Lapurtxuenekegaz eiñ dseu domekan jantzaldi bat...da ilusiñoz beterik dakozu.

Aregaz ez pentsetie deko. Nobidsie dako arek kanpoko erridsen".

SARRERA

JAUN ANDREOK:

Guk egin al doguzan baiño askoz gaitxagoak diran gauzak egiten dauz izadiak, eta erreztasun aundiaz egin be. Guk ez dakigu atomo edo kizi bat zelan egin, baiña izadian eginda aurkitzen doguz. Oneitariko bat da, zalantza barik, izkuntza eta izkuntza-barruan oguzkerea: Ama batek, eta umearen inguruan diran senideak alegin aundiak egiten dabez umeari berba egiten irakasteko, baiña irakasle oneik ez dakie eurak zelan giten daben berba, abots bakoitxa aterateko zer egin bear daben edo zer egiten daben.

Gaurko itzaldi onetan lenengo ekiñaldia onetarako izango da, abotsak sortzeko zer egiten dogun, labur-labur aztertzea. Gero abotsak zenbat eratakoak diran esango dogu. Orrelan abots-sortze edo fonetikaren ikuspegi labur bat izango dugu.

Egia esan, gaur aztertzeraz sartzen garan arazo au Euskaldunen artean oso gitxi aztertua izan da eta itzaldi onetan agertuko dan lez, gai oso jakingarria ta pozgarria da.

Entzuleen artean arlo onetan jakitun dan iñor ba'lego, bitarteetan izango doguzan alkar izketak alkar aberasteko izango dira.

Gero, bigarren zatian, Mungialde, Bermeo eta Ondarroa kontuan doguzala, erririk erri diran aldakuntzak aztertuko doguz. Arlo onetan ez dot uste nik egin dodan antzeko azterketarik iñok egin dauanik, baiña, zuek, geienok, erri oneitako seme-alabak zarien ezker, edozein unetan esan al izango daustazue: Ori ez da orrelan, gure errian ez da ori orrelan oguzkatzen. Eta ba-leiteke ori diñoana zuzen egotea eta ni oker, baiña erririk erri entzuten ibillia naz.

Itzaldi onegaz norantza goazen edo zer lortu nai dodan esango daustazue. Nire erantzuna oso erreza da: Gauzak zelan esaten doguzan eta zergaitik orrelan esaten doguzan jakin.

Erririk erri, baserririk baserri, esaldiak artzen ibilli nintzanean, olako zerbait esaten eusten: "Guk olan esaten dogu, baiña guk ez dakigu euskeraz ondo egiten. Berorrek zuzendu begiz". Eta ikusiko dozuen lez, arau argiak eta ziu-rrak betetuz egiten eben berba, eurak be ez ekiezan arauak.

Nik uste dot geuk beteten doguzan arauak zeintzuk diran jakitea, gauza egokia dala eta orixe izango da egingo dogun egiteko bat.

Lur-irudi edo mapa batzuk ipiñi dodaz zuen eskuetan. Ez dira erti-lanak, marrazketa eta margozketa-lanetan ez jakiña dan batek egindako zirriborroak baiño. Dana dala, esango doguna ulertzeko lagungarri izango dozuez.

Zati bi izango dauz ba berbaldi onek: Abotsak zelan sortzen diran eta Mungialdean abots orreik zelan aldatzen diran. Bitartean atsedeen-alditxu bat egingo dogu.

1.- ABOTSAK ZELAN SORTZEN DIRAN

Gai au egokiro azaltzeko jakituri-arlo sakon eta zabal batera sartu bearko geunke eta ori eziña litzake onen lako itzaldi labur baten, baiña jakingarri azaleko batzuk emon bear dira, esaten doguzanak ulertzeko.

1.1. Aboskiña.

Gure abotsak aterateko, izadiak abos-gaillu eder eta onuragarri bat emon dauku.

Abotsaren dunduria sortzeko abots-ariak daukaguz eta oneik zokodi bat osotzen dabe, iru arik osotua eta zokodi irukoitzaren erara atondua: Dunduria, bakoitxak berea dau, Abots-gailluak be bardiñak ez diralako: Batzutan zokodi luze da beste batzutan zapalagoa, eta zelako zokodia, alako abotsa izaten da.

Gaiñera, zokodi ori norberaren alegiñez luzatu egin leike eta orduan goiko abotsa sortzen da, edo zapaldu, eta orduan abotsak zolitasuna galtzen dau.

Abots-gaillu au oso egokia ta ederra da, beste edozein eres-gaillu baiño ederragoa.

1.2. Dunduridunak/ Dunduribakoak

Abotsak atera nai doguzanean, batzutan abots-ariak erabilliaz egiten dogu ori, eta beste batzutan abots-ariak erabilli barik.

Abots-ariak erabilliaz ateraten doguzan abotsak, dunduridunak dira: Bakartiak edo bokalak guztiak eta lagundun edo konsonante asko.

Argiago esateko: Arnasea aboskiñetik igaro barik ateraten dogunean, ez dago dunduririk, baiña arnasa ori aboskiñetik igaroten ba'da, orduan dunduria dago.

Dunduri orreri oztoporik ipiñi ezik, eztarririk, agotik (edo surretik) eta ezpantatik bidea zabalik aurkitzen ba'dau, dunduria urtengo da. Beste batzutan, dunduri orreri oztopoa ipiñiko jako. Or sortuko da lagundua dan abotsa.

1.3. Bakartiaketa lagundunak

Abotsen artean anxiñatik artu dogun bereizkuntza da, batzui bakartiak edo bokalak eta beste batzui lagundunak edo konsonanteak esatea. Bereizkuntza au ez da trebebidez oso zuzena. Lagundunak deritxogun batzuk bakartiak baiño dundurizko bakartasun geaiago daukelako.

Dana dala, bereizkuntza ori onartuta jarraituko dogu.

Zer egiten dogu bakartia oguzkatzeko? Abots-bideak zabal-zabalik itzi.

Nondik orduan ain euskaldunak eta jatorrak diran bost abots bakartiak?

Gaztelereak be euskeratik artu dauzala diño Menendez Pidal'ek bost abots bakarti oneik baiño ez izatea.

1.4. Bakartiak: atzekoak, erdikoak, aurrekoak. Zabalak eta itxiak.

Abots-bidea zabal-zabalik izan arren, /a/ abotsak eztarrian edo atzekaldian dauka bere leku berezia, /e/k, ostera, apur bat aurrerago, /i/ abo-gaiñean kokatzen da eta orregaitik da abots-bakar iraultzaillea, /o/ aurrean kokatzen da eta /u/ aurrerago.

Eta abots-bidea zabalagoa da /a/ esateko, itxiagoa, urrengorik urrengora, /e/ ta /i/ esateko eta aurrean /u/ esateko itxiagoa /o/ esateko baiño.

Orrelan sortzen dira abots bakarti ezbardiñak: atzekoak eta aurrekoak, zabalak eta itxiak.

1.5. Lagundun-motak: non oguzkatzen diran kontuan dala.

Len esan dogu, lagundun abotsak sortzeko abots-bidea ez dala zabalik geratzen, barrutik datorren amaseari oztopo bat ipinten jako, eta ostopoa non ipinten dan, ango abotsak sortuko dira.

Batzutan ostopoa eztarrian dago eta an sortzen da abotsa: /k/, /g/, /j/, /h/?

Eztarria zabalik dala oztopoa surrean ipinten ba'da, abots surreratua sortuko da, esaterako /m/, /n/, /ñ/.

Surrerako bidea debekatu eta amasea abo-gaiñera ba'dator, an sortuko da abotsa, esaterako /ñ/, /ll/, /tx/, /tze/

Abo-gaiñea zabalik dala oztopoa agin-obian edo agiñetan ipinten ba'da, abotsak toki oneitan sortuko dira, esaterako /d/, /t/, emen euskereari /c/ falta jako.

Azkenez, agin eta ezpanen artean eta ezpan bien erdian ipinten ba'da oztopa, emen sortuko da abotsa: /b/, /p/, /m/.

Abots bi dagoz albotikoak be esaten jakenak, amasea edo aizea miñaren alboetatik urteten diralako, /l/ eta /ll/ dira oneik.

1.6. Zelan aboskatzen diran kontuan dala.

Agertu dogu labur, abotsak non oguzkatzen dira. Baiña olako toki bakoiñean, geienetan, iru abots daukaguz, eta zelan bereizten dira?

Arnasari edo aizeari bidea eragozteko era ezbardiñak dagoz. Batzutan bidea zearo itxiten da, eta orduan gogorrek edo "oklusibak" dira, esaterako, eztarrian /k/, abosabaian /txe/, agiñetan /t/, ezpañetan /p/

Beste batzutan oso-osoa ez da itxiten abots-bidea eta orduan abots biguna edo gozoa sortzen da: Eztarriak /g/, ago-gaiñean /je/, ezpanetan /b/.

Iñoz oso-osoa zabalik geratzen da eta abots iguziak sortzen dira: Eztarrian /j/, abo-sabaian /j/ ezpañetan /f/.

Ba-dira abots bi dardara daukenak, dardara au agin obian izaten da: /r/ eta /rr/ dira, eta iparraldean abots au eztañeratu egiten da.

Beste abots batzui txistulariak esaten jake: /s/, /tz/.

Esandakoak kontuan dirala, abots bakoitxa onelan zeaztu geinke:

/a/ bakartia, atzekoa, idegia.

/b/ Ezpanetakoa, dunduriduna, gozoa (iguzia edo itxia).
 /d/ agiñetakoa, dunduriduna, gozoa.
 /e/ bakartia, atzekoa, idegia.
 /f/ agin-ezpanetakoa, iguzia, dunduribakoa.
 /g/ eztarikoa, dunduriduna, gozoa
 /i/ bakartia, abo-gaiñekoa, itxia.
 /j/ eztarikoa, iguzia, dunduribakoa.
 /k/ eztarikoa, itxia, dunduribakoa.
 /l/ agin-obikoa, albotikoa, dunduriduna, iguzia.
 /ll/ abo-gaiñekoa, albotikoa, dunduriduna.
 /m/ ezpanetakoa, dunduriduna, surreratua.
 /n/ agin obikoa, dunduriduna, surreratua.
 /o/ bakartia, aurrekoa, zabalaa.
 /p/ ezpanetakoa, gogorra, dunduribakoa.
 /r/ agin-obikoa, dunduriduna, dardara bakarduna.
 /rr/ agin-obikoa, dunduriduna, dardara askoduna.
 /s/ ain-obikoa, iguzia, txistularia.
 /t/ agiñetakoa, gogorra, dunduribakoa.
 /u/ bakartia, aurrekoa itxia.
 /y/ abo-gaiñekoa, dunduriduna, gogorra.
 /z/ agin-obikoa, txistularia, iguzia, abo-gaiñeratua, dunduribakoa.
 /tz/ abogaiñekoa, erdi-iguzia, dunduribakoa.
 /ts/ Gipuzkoan bereziten da eta /tz/ baiño abo-gaiñerago oguzten da.
 /h/ iparraldean oguzten da eta /j/ ren antzekoa da, ez bardiña.
 /j/ Bizkaian asko erabilten da eta abo-gaiñekoa da, dunduriduna, iguzia.
 /tx/ ago-gaiñekoa, itxia, dunduribakoa, erdi txistularia.

2.- Abots jatorrak eta abots utsak.

Abots jatorra edo "fonema" berau aldatu ezkeru berbearen esan-naia aldatzen dauana da: Ogia/obia ez dauke esan-nai bardiña orduan, /g/ ta /b/ abots jatorrak edo fonemak dira. Pakea/bakea esangura bardiña dauke, orduan or /b/, /p/'ren alofona da edo abots utsa da. Etxea/etxie ez da esan naia aldatzen, orduan i et e alofonak dira.

Zergaitik egiten ete dira aldakuntza orrek, edo bardin dana, zergaitik sortzen dira alofonak? Euskereak alofon asko dauz, batez be Bizkai'koak. Eta ori onexegaitik jazoten dala dirudi: Abotsak erabilliaz gastau egiten diralako edo berbak oguzkatzeko erreztasuna billatzen dalako. Ezgatoz esatea baiño errezagoa da ezkatoz esatea eta anko baiño errezago esaten da ango,etxea baiño errezago etxie edo etxi.

Gaurko gure berbaldiaren muiña alofon oneik aztertzea izango da, oiñarri lez Mungialdeko euskerea artuko dogu. Arrigarria arlo onetan zazpi kilometroko inguruan dagoan arauen aberastasuna. Eta Alofon oneik daroen aurrerape-na obeto argitzeko, Bermeo ta Ondarroa'n egiten dan euskerea be pizka bat aztertuko dogu.

MUNGIALDEKO OGUZKERAK

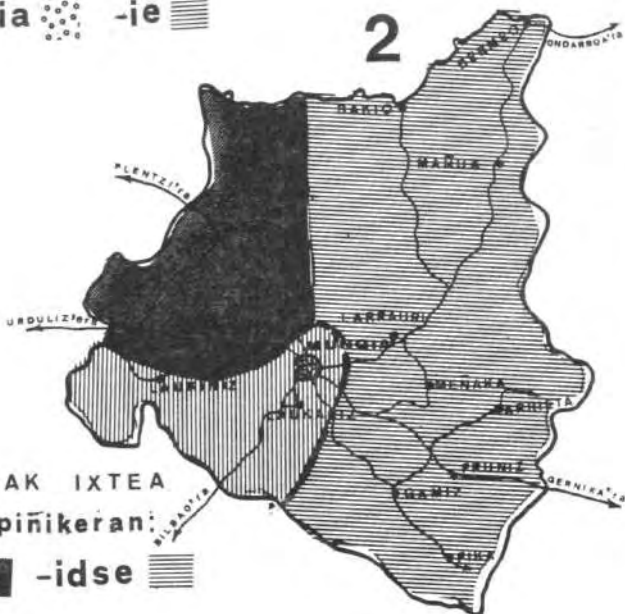
ABOTS-BAKARRAK IXTEA

Mugatzaillea ipiñikeran:

-aa -ea -ee -é

-aa -ea -ia -ie -ii -i

-ea ▨ -é ■ -ia ● -ie ▩

ABOTS-BAKARRAK IXTEA

Mugatzaillea ipiñikeran:

ia -ie ▨ -i ■ -idse ▩

3.- Abots bakarrak itxitea

Abots bakarrak errez aldatzen dira, izan leiteke, bear ba'da, ondo oguzkatzen alegin gitxi egiten dogulako. Arlo onetan iru jokabide aztertuko dogu. Mugatzaillea ipiñikeran, abots bakar bi jarraian diranean eta metafofia eta abokaldirik abokaldira itxiten danean.

3.1. Mugatzaillea ipiñikeran

Euskerearen mugatzaille orokorra ta nagusia "a" da. Eta "a" au oso aldakorra dogu, errez biurtzen da "e", ta Ondarroa'n "i".

Arazo au argitzeko lur-irudi edo mapak artu bear doguz eskuetan: Lenengo saillean a+a aztertuko dogu, alabaa/alabea/alabia, alabie, alabii. Bigarren saillean e+a: Etxea/etxe/etxia/etxie/etxii. Irugarren i+a: Egia/egi/egie/egie. Laugarrenean o+a: Oilla/oillua/oillu. Eta bostgarrenean: u+a: Burua/burue/buru (ikusi irudiak 1, 2, 3, 4, 5).

3.2. Abots bakar bi jarraian diranean.

Abots bakar bi alkartzen diranean be, geienetan sortzen dira aldakuntza eta alofonak, erreztasunagaitik naiz abotsak erabilliaz gastau egiten diralako.

/au/ dagoan lekuan /eu/ biurtzen da. Esate baterako, **gaur/geur**. Lege au ez da beti ta leku guztietan beteten. Mungia, Gatika ta Ondarroa dira beteten ez dabenak, oneik **gaur** esaten dabe. Emen ikusten da "u" itxiena dala eta "a" zabalena, orregaitik da gatxa "au" esatea.

Beste gauzatxu bat be ez da aitzu bear: "Emen dago" esan bearrean "emen dau" esaten da, gero azalduko dan galtzeagaitik, baiña "dau" ori ez da iñoz biurtzen "deu". Beti esango da "emen dau" "ikusi deu".

"lau" zenbakia esaten danean, ostera iñok ez dau biurtzen "leu". Ez dakit or zergaitik ez dan beteten lege au. Bardin esan bear "au" izen-lagun erakuslea edo demostratiboa danean.

"au" bakarti - bikore ori beste batzutan "o" biurtzen da: "esan daust" / "esan dost". Orrelan Mungia'n, Laukariz'en, Gamiz'en, Fika'n, Fruniz'en, Arrieta'n, Larrauri'n, Meñaka'n, Bakio'n eta Bermeo'n. Lenengo agertu dogun bidea artuta, "deust" entzun dot Gatika'n, Maruri'n eta Laukariz'en. Ondarroa'n, ostera aldakuntza sakonagoa da: "Esan dausta/esausta/esasta. Beste esaera baten "dautzut" agertzen da eta Gatika'n, Laukiniz'en eta Maruri'n dotzut esaten dabe, eta besteetan gatzea dago: "tzut"

"au", "ori", "dauko" itzean "deko" biurtzen da erririk geienetan.

Ondarrutarrak beste aditz bat artzen dabe eta "dakar" diñoe.

"ea" zelan aldatzen dan mugatzaillea ipiñikeran esan dogu len. Baiña itzaren barruan? Esaterako "bear"? Jokabide bardiña dauko: Mungia'n, Laukariz'en, Laukiniz'en eta Maruri'n "ber" esaten dabe, Larrauri'n eta Meñaka'n eta Bakio'n be bardin. Gamiz'en "biar", Arrieta'n "bie", Fika'n, Fruniz'en eta Bermeo'n "bi". Ondarroa'n "bir".

"oa" azaldu dogu, -a mugatzaillea danean. Baiña itzaren barruan? "Goazen" zelan aldatzen da? Erri guztietan esaten da "guazen", baiña Maruri ta Gatika'n "gozan".

MUNGIALDEKO OGUZKERAK

3

ABOTS-BAKARRAK IXTEA
Mugatzaillea ipinikeran:
Euskal-berbetan:

- oa -ua
- oa -ua -ue
- oa -oe -oo -o

4

ABOTS-BAKARRAK IXTEA
Mugatzaillea ipinikeran:

- ua -ue
- ua -ue -uu -u

Itzaren barruan "ai" agertzen danean "ei" biurtzen da: "ZaitutVzeitut", baiña Mungia'n, Gatika'n eta Fika'n "zaitut" entzun dot.

"eo" itzaren barruan "o" biurtzen da; "egongoV'ongo".

3.3. Abokaldi batetik bestera itxitea (metafonia).

"metafonia" deritxogun au oso zabala da euskera osoan, baiña geien Bizkaian erabilten da. Gastelerak be ba-dauko metafonia, baiña alderantziz: Euskeran "i" k eta "u" k urrengo bakartia aldatzen dabe, baiña gaztelerako lenagokoa, esaterako, Asturias aldean "versoV'versusVvirsu".

Arau au onelan azaldu leike: Abokaldi baten abots bakar itxi bat dagoanean (i edo u) urrengo abokaldiko abots bakarra be itxi egiten da.

Gogoratu dagiguzan lenengo erri-izen batzuk. Inon ez da esaten: "Gatika" edo "Fika", toki guztietan "Gatike", "Fike". Zergaitik ori? Aurrean "i" daukelako. Bardin jazoten da aurrean "u" dauken erri-izenetan be.

Baiña ez uste izan izenetan baiño ez dala ori jazoten, beste berba guztietan be jazoten da eta arau ori zeatz beteten dabe euskaldunek gure inguru onetan. Erderatik artutako berbetan be bai: "bonbille", "dire", "mutille", "arrañe", "ude", "gure", eta itz batetik bestera be egiten da aldatze ori: "au daV'au de". Gure errietan iñoz ez da esaten "bedarre", "bedarra" baiño; iñoz ez da esaten "txakurra", "txakurre" baiño.

Arau ori kontuan dala argitzen dira esalditxu oneik: "Zu te ni", "orritxu bet", "ez dire", "alegiñe", "iru te bi", "eun de bi".

4.- Abots lagunduen aldakuntzak.

Aztertu dogu abots bakarrak zelan aldatzen diran euskerearen erabilkeran. Aztertu dagiguzan orain abots lagunduak. Onein artean zazpi jokera aurkitu doguz: Abogaineratzea, iguztea, gozotzea, gogortzea, surreratzea, galtzea, antzeratzea.

4.1. Abogaiñeratzea.

Euskereak, eta batez be Bizkai'koak, jokera bizia dauka abogaiñeratzera eta emen gure inguru onetako errietan be bai, batzutan geiago beste batzutan baiño. Abots-bakarrak itxitera joten daben erriak, abogaiñeratzera be jokerea dauke eta jokera abi oneik itxas-ertzerantza urreratuz sakonagoak dira.

Mugatzaillea ezarten danean egiten da abogaiñeratze bat, azkenean "i" dauken berbetan: "EgiaV'egie", "ogiaVogie". Au egiten daben erriak egoaldekoak eta Bermeo dira (Ikusi 5n. lur-irudia).

"n" edo agin-obiko surreratua, aurrean "i" daukanean abogaiñeratu egiten da, eta ori egiten da, baita erderatik artzen diran berbetan be: "eginV'egiñ", "kaminoaVkamiñoa", "minakV'miñak", "jardinaVjardiña".

"l" edo albotikoa dan agin-obiko dunduriduna, aurrea "i" daukanean, abogaiñeratu egiten da: "dabil"/"dabill", "mutilaV'mutilla", "oiloV'oillo", "aprilaV'aprille", "abilaVabilla".

"t" edo agiñetako gogorra "i" aurrean daukanean, abogaiñeratu egiten da, eta batzutan "tt" emoten dau beste batzutan "tx". (Ikusi seigarren lur-irudia). "Zaitut"/"zaittut"/"zaitxut". Erri guztiak esaten dabe "zeittut", Bermeo'k izan ezik. Bermeo'n eta Ondarroa'n "zeitxut". Bardin "eiten"/"eitten"/"eitxen". Esaterako ain ugari erabilten dan "aita" izena, ez da iñon be esaten orrelan. Bermeo'rantza urreratuz Mañu'n, Larrauri'n eta Meñaka'n esaten da "aitxe", beste erri guztiak "aitte".

"s" edo agin-obiko txistularia be "i" aurrean daukanean, abogaiñeratu egiten da: "ekarriegizu", ekarrixu", "gaisoa'Vgaixoa", "JuanitaV'Juanitxe" (ikusi 6n. irudia).

Agiñetako abots lagundu gogor naiz gozoak, aurrean abogaiñeko bat ba'dauke, eurak be abogaiñeratu egiten dira: "Ibilli dira'V'lbiljire", "egin dot'Vinjot", "egin eta gero'Viñjegero". "d" danean "j" biurtzen da baiña "t" danean "tx".

Abogaiñeratze au egiten da, baita, "l", "r" ta "n"ren ostean be, erderatik artuetan be bai: "Quincena"/Kintzena", "falso'Vfaltso", "carcel'Vkartzela".

4.2. Gogorrek gozotzea.

Abots lagundun itxi ta gogorrek bigundu egiten dira, beti "n"ren ostean eta sarritan "l" ta "r"ren ostean: "kendu", "igongo", "egongo", "ondo", "nondik", "eun ta bi'Veun de bi", "Amar ta bi, "amar da bi".

4.3. Gogortzea.

Au len esan dogunaren alderantziz da: Aurrean "s" (edo "z") dagoanean, gozoa gogortu egiten da: "Ez dira"/eztira", "ez gatoz'Vezkatoz", "ez ba'da ze"/ "ezpadaze".

4.4. Surreratzea.

Agin-obiko surreratuak bide ezbardiñak artzen dauz munduko izkuntzetan, Portugaldarrak, esaterako, galdu egiten dabe, Frantze'tarrak aurreko bakartiak surreratzen dabez, eta lagundua galduta lez geratzen da. Ikusi dagigun orain euskereak zer egiten dauan abots lagundu oneri begira. Emen Mungia-inguru onetan zer egiten dauan azalduko dogu eta errez ikusiko da euskera osoak zer egiten dauan eta beste euskal-izkera batzuk zein erabilketa artzen daben.

Errien izenetan /n/ ori galdu egiten da: Laukiniz/Laukix. Fruniz/Fruix, Lemoiz/Lemoiz, Gordoniz/Gordix, Gaminiz/Gamix eta leku batzuta Mungia/Mugie. Zori txarrez batzuk uste izaten dabe /n/ gaz idatzi ezkeror erdera dala, eta /n/ barik euskera, baiña argi dago bietara dirala itz euskaldunak eta jatorrak eta idazkerak "ogixe" idazten ez dogun antzera, beti "ogia" bardin idatzi bear geuke /Lemoniz/ ta ez /Lemoiz/.

Baiña guk gaur artu dogun arloa ez da zelan idatzi azaltzea, erriak /n/ orrez zer egiten dauan agertzea baiño.

/ano/ /ao/ biurtzen da eta gero /o/: "Libano", "Libao, "Libo".

/ona/k/"oa'V egiten dau: "Lemona", "Lemoa".

MUNGIALDEKO
OGUZKERAK

5

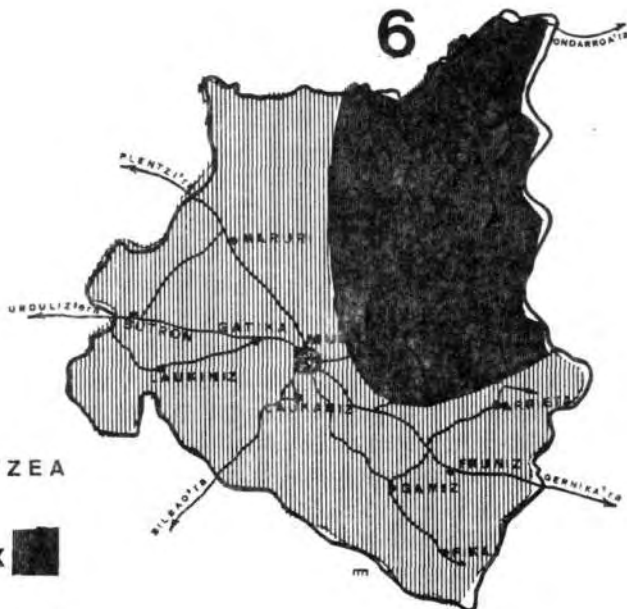
AGOGAIÑERATZEA

Mugatzaillea ipiñikeran:

-ia -ie -idse ■

-ia -ie -i ▨

6

AGOGAIÑERATZEA

-it -itt ▨

-it -itt -itx ■

/ena/, toki-izenetan beintzat galdu egiten da, "GerenaVGerea", "barrena"k ostera ez dau galtzen. Toki-izenak ez diranetan be bai sarritan, jokabide au Galziarrakaz baterakoa dogula: "ArenavArea" Galizia'n naiz emen. Eta ez dogu aitzu bear galtze au antxiñako jokerea dauala euskereak eta latiñetik etorritako berbetan be ba-dagoala: "CatenaV'katea", "campanaV'kanpaeaV'kanpaia".

/ana/ toki izenetan galdu egiten da: "SopelanaVSopela".

/ina/: emen gauza berezia da "i" aurrean eukitea eta "i" orrek agogaiñeratu egiten dau urrengo "n" eta ez da galtzen: "Filipinas"/"Filipiñe"k, "ArgentinaVArjentiñe", "MakinaVmakiñe".

/on/: erderatik datozen berbetan galdu egiten da, baita toki-izenetan be: "leonVleoi", "ButronVButroi".

/ion/: inguru onetan eta Bizkai osoan /iño/ biurtzen da, aurreko "i"ren indarraz, baiña Gipuzkoan "io" eta Eparaldean "ionea". "Pasiño", "pasio", "pasio-nea".

/an/: geienetan azken /n/ ori galdu egiten da "gaztanV'gaztae" edo "gaztai", "capellanV'kapellau", "sakristanVsakristau".

/en/: Ez da galtzen: "trenV'trena".

/in/: ez da galtzen, /i/ orrek agogaiñeratu egiten daualako: "TxakolinVtxakoliñ".

/n/: onek jokera aundia dauko galtzera berba arruntetan be. Esateko aditzetan: "edaik", "jaik", "joadi", "urteik", baiña morfema edo itz-zatia danean ez da galtzen, esaterako "amarenaVamana".

4.5. Galtzea.

Gure izkuntzan eta izkeran, bai abots bakarrak eta bai lagundunak, eta abokaldi osoak be bai, eta abokaldi bat baiño geiago be bai iñoz, errez galtzen dira. Gaiñera jokabide au arauetara sartzea be ez da gauza arrez. Dana dala, erriaren esaerak aurrean doguzala, aleginduko naz olako zerbait egiten.

Bakarti-artean dago /g/ geienetan galtzen da: "nago'7"nao"/"nau"; "dagozVdauz". "EgongoVeongoVongo", "erosiko douVerosiko douVerosiko duVerosiku", "egindo zu"/"eingodo zu"/"ingozu", "eginVeiñViñ", "dagi-zun"/"daizun"/"deixun", "GagozVgauz", "lenagoV'lenau".

/dau/ eta /da/ aditzik geienetan galtzen dira: "badatozV'bator", "ikusi dot'Vikusiot", "kendu dausat'Vkendutzet", "ikusi ditue'Vikusittue", "erosiko doguV'erosiku", "ba'dozuV'bozu", "esan dautzut'Veasantzut".

k azkenekoa galtzeko oiturea antziñakoa da Bizkaian, gitxienez erdi-arotik dator. "etzetik'Vezeti".

4.6. Antzeratzea.

Abots bakarren antzeratzea ez da asko ikusten Mungialde'ko errietan, Bermeo'n bai geiago.

"ikusiV'ukus" entzun dogu Gamiz'en eta Fika'n, "egongoV'ogongoV'ogongoV'ogongo" entzuten da Mungia'n beintzat. Bermeo'n "emonVomon", "etorriVotorri". Askuek antzerako jokera bat agertzen dau Erronkariko euskalkian.

Abots lagundunak antzeratzea zabalago dabil erri guztietan. Berba bat /n/ gaz asten danean, aurreko /z/ be /n/ biurtzen da. "Ez nago"/"enago"/"enau", "ez noa"/"enoa"/"enua"/"enu".

Berba /l/ gaz azten danean aurreko /z/ be /l/ biurtzen da, "ez leuke/V'eleuke" eta antzera /z/ gaz asten danean be: "ez zan/V'ezan".

5. Azterketea

Itzaldi au naikoa luzea izan dala, eta bear ba'da gogaikarria be bai, dana amaitzeko Bermeo'ko izkeratik artua dan idatz zatitxu bat aztertuko dogu. Ortuzar'tar Robustiano'ren Oroigafiak deritxon liburutik artua da. Liburu au Bermeo'ko izkerea agertzen alegintzen da, baiña beti ez dau lortzen, Idazlea landua izanik, noizean bein belarria ikusten jakolako. Itz-Aurrea Azkue'k egiña da.

"etxako kose ainbeste guteten. Gurau dotsu arek mariñu bategaz ezkondu. Lapurtxuenekeuegaz ein deu domekan yantzaldi bat... da ilusiñoz beterik dakozu.

Aregaz ez pentzecie deko. Mobidxie dako arek kanpoko erridixen.

Etxako: "Ez jako", aurreko /z/k/dx/ biguna gogortu egin dau "ez da/V'ez ta/V'ez da" lez.

Kose: Itzaldi onetan agertu ez dogu aldakuntza bat dago emen: Izki iguziak /f/ ta "j" ez dabez gogoko gure euskalduna orregaitik "Jose/V'kose" edo "Fika/V'Pike".

Gurau: "gurago" k bakarti-arteko /g/ gozoa galdu egin dau.

Dotzu: "Dautzu" ren "au" emen "o" biurtu da. Mungialdean "deutzu" be esaten da.

Mariñu: Emen /i/ ren indarra ikusten da eta /n/ galdu barik agogaiñeratu egin dau.

Lapurtxuenekeuegaz: "Txua/V'txue", orrelan Mungialde guztian be. Baiña "koa" esango litzake Mungialde osoan. "kue" Bermeo'koa da eta Mungialdean erderatik oraintsu artutako berbetan egiten da ori "banco/V'bankue", "baso/V'basue", baiña ez antxiña artutakoetan: "camino/V'kaminoa" edo berba euskaldunetan: "beso/V'besoa".

Eiñ: Galtzea dago or -g- galdu da, eta azkenenko -n, "i" ren indarras /ñ/ biurtu da.

Deu: Izatez dau zan, baiña aurrean /ñ/ dagoalako, ondorengo /d/ agogaiñeratu egin da eta "d/V'ds" biurtu. "Au" be "eu" biurtu da, arauetan esan dogun lez.

Bat: Emen bermeotarrak "bet esango leukee. Bear da Ortuzar'ek jakituriak egin dau aldakuntza ori, "kultismoa" da. Zergaitik? Aurrean /u/ daukalako.

Ilusiñoz: Erderazko "ilusion", baiña /i/ ren indarra dagoalako, /n/ ez da galdu, /ñ/ biurtu baiño. Ikusi arauetan esan dana: pasiño, pasio, pasionea...

Pentsatie: azkeneko /ea/ emen /ie/ biut'lu da.

Deko: "dauko"/"deuko"/"deko".

Nobidsie: Erderatik artzen diran itzetan, azkeneko /a/ mugatzaille lez artzen da, orregaitik esan lei itzaren azkena /i/ dala eta mugatzaillea jarten danean, Bermeo'tarrak agogaiñeko gozoa sartzen dabe or /ds/. Mungialderik erdinguran be antzera. Orrelan esango leukee Arrieta'n eta Larrauri'n, Mungia'n ostera "nobie" eta Maruri'n "nobi".

Dako: len "deko" agertu da, beti ez dira arauak ziur beteten. Mungialdean "deko" litzake, baiña Bermeo'n "dako" be entzuten da.

Erridsen: azkeneko /i/ren araua betetean. "nobidse" lez.

Azkena

Eldu gara, Jaun-Andreok, itzaldi luze onen azkenera.

Zalantza barik gaia luzeegia izan da itzaldi baterako. Txalogarria da zuen eroapena!

Zer atera geinke arau guzti oneitatik?

Euskerea ondo ezagutzeko, euskaldunakaz egin bear dala berba. Gramatiketan ez dagoan jakituria dauka erriak. Gramatikako arauak jakiteko erriari itaundu bear jako eta ez bestetara, gramatika egin eta erria beartu arau orreitera.

Gure euskaldunak, kikilduta daukaguz. Ara zer esaten daben guztiak: "Guk txarto egiten dogu berba", zeuk arteztuko dozuz gure okerrak". Eta pentsaera bildurti au asko nagusitu da gure etxeetako umeak euskera batua ikasi dabenean: Umeak uste dabe eurak dakiela euskeraz berba egiten eta gurasoak ez dakiela, gitxiago aitita-amamak. Eta ori sinistuta dagoz gurasoak eta gurasoen gurasoak. Tamalgarria!

Emen aztertu doguzan arauai guk ez dautsegu garrantzirik emoten, baiña erbestetik datozen izkuntzalariak emen daukagun aberastasun au ikusten dabenean arrituta geratzen dira. Arazo au aztertzeko erabagia ba-dakizue noiz artu neban? Deustu'ko Ikastetxe Nagusian Olandako bateri berbaldi bat entzun neutsanean, berak arazo oneik Ondarroa'ko euskeran zelan beteten diran aztertu eban.

Beste ondoren asko be atera leikez itzaldi onetatik, baiña zuek orretarako almena ba-daukazue. Eskerrik asko!

MAPAK_____

1

ABOTS-BAKARRAK IXTEA:

ZEINTZALLEA IPIÑIKERAN:

LENENGO LEGEA: -aa -aa -ae -e:

aa -aa -ia -ie -ii i:

ea -e -ia -ie

2

ABOTS-BAKARRAK IXTEA:

Zeintzallea ipiñikeran:

ie i ije

3

Zeintzallea ipiñikeran:

Laugarren legiea:

Euskal-berbetan -oa > -oa:

oa > -ua > -ue:

oa > -oe > -oo > 6

Zeintzallea ipiñikeran:
Laugarren legea: -ua > -ua
ua > -ue > -uu > u:

AGOGAIÑERATZEA:
Zeintzallea ipiñikeran:
Agogaiñeratzen dabe (idije):
Ez dabe agogaiñeratzen: (idie, idi):

AGOGAINERATZEA: it > it, aite:
it > it > itx > aitxe:

EUSKERAZAINTZA

Euskerazaintza, euskerazaintza,
zorioneko lorea,
eusko izkuntza zaindutearren
ageturiko taldea;
gure izkuntza ezpaitan egon,
neke samiñez betea,
orra semeak eta alabak
zaintzen zure bizitzea.

Zure bitxiak agertzen dator
Olazarreko semea,
ain zara eder, ain aberatsa.
izkuntza ezin ohea;
aurrera Martin, batu ta landu
euskeraren arnasea,
bedeinkatua izan dedilla
euskaldunen lurraldea.

Munduak mundu dirauanarte
iraun daiala euskerak,
bere semeak izan daiezan
sortzetiko jas garbiak;
itzez ederra, zentzunez aundi,
joskerak zoragarriak,
euzko lur onek merezidu dauz
Euskerazaintzaren lanak.

Lendakaria zara zu, Martin,
tegi onen izenean,
jaurbide legez, jokatu gogor
euskeraren omenean;
izkuntz eder bat, sendo ta garbi
izan dagigun lurrean,
izarrak legez argi egiten
euzkotarren batzarrean.

Euzkotar seme eta alaba,
dei dagitzue izkuntzak,
agure arbaso aintzagarriak
sortu eben arnas otsak;
ekin ta jarrai al dan artian
indartzen Aitorren itzak,
erri jator ta izkuntz eder bat
izan daizan euskotarrak.

Paulin

(Itzaldiko atsedenaldiran abestutako bertsuak)

ONGI ETORRI

Egun ontako alkartasuna
zer dan nai dot jakitia,
izkuntz eder au sortu ebenen
arbasoen irudia;
baso ta mendi ibili ziran
sortuz euren izkuntzia,
andre ta gizon euzkotar arek
doguz bizitz oiñarria.

Begira nago ikusi nairik
gure asaben sustraia,
buru argidun, biotz sendodun
giza talde leiñargia;
berezko legez, alan bear ta
sortuz Euzkadi maitia,
erentzi on bat itzi euskuen
zelai orlegizjantzia...

Baiña danetan ederrena da
izkuntza urrez jantzirik,
irudia ta jakitura
beragaz dituelarik;
euren erako, euren gisako
eginik oso osorik,
munduan diran elertilari
asko daukaz arriturik.

Bene benetan, aldi artako
Aitorren seme argiak,
ez euken naste barregarririk
buruak argiz beterik;
izadiaren edertasunez
dizdiz eukezan begiak,
larros orriak zirudiela
euren itz zoragarriak.

Euzko leialak, ongi etorri,
arbaso zelai ontara,
euzkoen izkuntz zoragarria
abegiz gozartutera;
geuria da-ta, izkuntz garbia
eguzki erreñitara,
euskaldun jator izan gaitezen
arbasoen argitara.

PAULIN

OLAZARTAR MARTIN JAUNAREN ITZALDIARI ERANTZUNA

Pozik damaiot erantzuna, Martin, zure itzaldi eder orri gure Akademiaren izenean.

Lan aundia, lan sakona, neke aundiz ernaldutako lana egin dozu, Mungialdeko euskal-aboskerari buruz, eta, oitura duzun lez, era egokian, era argian eta, gai oietara jarririk ez gaudenontzako ere, era ulerterrezean eman diguzu zure lan bikain orren berri.

Euskerazaintza deritzan Euskal-Akademira lendakari lez sartzeko osotu duzu gaurko itzaldi oparo eta mardul au. Eta benetan dasaizut Martin, pozez betatako entzuleak izan gaituzula euskerazaiñok zure jardun-aldi luze auzear, zoriontsu gerala une ontan, eta Akademia bera, zutzaz, Martin, arrotasun garbiz, arrotasun santuz, beterik aurkitzen dala.

Arro zegoan len ere, berea zuan lendakariz. Izan ere, Akesolo'tar Lino bere lendakaria izana, bai bait zan edozein Jakintza-Bazkun arro sentierazteko gizona. Txit idazle bikaiña izateaz gaiñera., elerti-jakintzen arloan, euskal-eler-tia gaur-egun arte ez bait du iñork ark ezagutzen zuan bezain ederki ezagutu.

Orrelako gizonak egiten dute ospetsu edozein Akademi. Ez da beraz arri-tzekoa, gure Akademi au, bere lendakari ark ematen zion ospe dizdiratsuz bere burua jantzirik ikustean, ain zoriontsu eta arrotasun zintzo eta legezkoz beterik ibilli izatea.

Joan zitzaigun ordea Akesolo gure lendakaria, eta orduan, akademilari guztion autarkiz, zu izan ziñan, Martin, Euskerazaintza Akademiaren Lendakari autatua. Eta gaurko zure sarrerako itzaldi naro onen bidez, ederki adierazi diguzu, ez giñala euskerazaiñok zu aukeratzerakoan oker ibilli. Zorionak zuri, Martin, eta zorionak Euskerazaintza Akademiari, Akesolo'ren atzetik, lendakaritzarako zu bezalako gizon erne jakintsu bat bere altzoan izateko zori on ederra izan dualako.

Akademia sortu genduan egun beretik izan zera zu, Martin, Euskerazaintza Akademiaren euskerazaiñik langilleneenetako bat.

Orregaitik, gaurko itzaldi au ez duzu Akademira sartzeko egin, naiz orixe izan zure asmoa, lan au asi zenduanean. Azkenean, Martin, Akademiaren Lendakaritzara sartzeko gertatu bait zaizu egiña.

Ta, lan orren bitartez, bide ederra iriki duzu, zure atzetik, gu baiño ikerketalari gaztegoek, gure Eusko-Unibertsitatetik irtetzen zaizkigun jakintsu berriek, euskal-fonetika, eta euskal-fonologia aztertzer eta jasotzer jo dezaten.

Fonologia, Martin, fonetikaren atal bat bezala ematen dute nik, gai oniburuz, egun auetan erabilli ditudan idaztiek. Eta ez da gaur-goizean asitako ekintza, oso zarra baizik, zuk erabilli duzun gaiaren azterketa, ots, fonetika-arazoen ikerketa.

Krist'aurretik, sanskritarren izkuntziztilariek izan omen ziran ba, eginkizun ori urrutiko Indi miresgarri artan asi zutenak. Eta Krist'aurreko sanskritarren artean abotsiztiaren jakintza ori bee gaillurrera jaso zuana. Azterlari zaar aien lanak eraman omen zuan gizadia, Ejito'ko jeroglifikoen antzeko gogai-idazkerara utzita, aneika aldiz errezagoa eta egokiagoa dan alfabet-idazkerara. Ta Feniziarak izan omen ziran, geroago, gure kulturazko mundu ontara idazkerari ori ekarri zutenak. Ez da arritzekoa. Salerosketatik bizi ziran itxas-gizon trebe aiek Krist'aurretiko mendeetan Indi'ko jendeekin arremanak izan bait zituzten.

Dana dala, gure kulturazko mundu ontan izan zuten Indi'ko abotsiztilari zaar aiek jarraile bikaiñik aski: Ipokrates, eta Aristoteles adibidez Grezi zarrean, eta Galeno erromatarren artean. Benetan saiatu omen ziran ba, itz batek bere baitan daramazkian ago-otsak eta agoaren barruan ots oiek nola sortzen diran jakin nairik. Eta, Birjaiotzakoan, -nola ez?-, Vinci'ko Leonardo berak jarraitu omen zuan aien urratsen atzetik.

Baiñan XVII eta XVIII mendeak arte, ez omen zan abotsiztia egiazko jakintza billakatu. Ala, 1791'ean VVolfrang von Kemplen doistarrak asmatu omen zuan, abotsak edo abotsen antzeko ots batzuk sortzen zituan langaillu bat: Eta ia eun urte geroago, 1881'en beste doistar batek, Eduard Sievers'ek idatzi omen zuan jakintza orren oiñarrizko idazkia: Grundzugender Phonetic": "Abotsiztiaren Oiñarriak".

Baiñan zure aurreko ikerlariak ez baiña zure ondorean etorri daitezkeanak zaizkigu batez ere arduragarriak, gure euskera gaixoa ain era larrian aurkitzen zaigun une mingarri latz ontan. Zuk asi duzun lan eder au, berealaxe jarraitzen ez ba'dugu, emendik urte gutxi batzuetara, lan ori egiterik ez bait dugu izango. Orregaitik da ain garrantzi aundiko lana, Manu Oñatibia'tarrak eskatuta, euskerazain danok egitea erabaki genduan ekintza: magnetofoiaren bidez gure aiton-amonon izkeraren doiñua len-bait-len jasotzen astea, alegia. Belaunalditik belaunaldira aldatzen da izkuntzen doiñua, gure izkuntzaren doiñua batez ere, aranetik aranera, erriskatik erriskara, txokotik txokora ain era bereizikoa dan gure izkuntzaren doiñua.

Ez dakigu, nolakoa zan orain berreun, zazpireun, milla, bi milla edo lau milla urte, gure euskeraren doiñua.

Uste al duzu, On Joxe Migel, edesti-aurreko solutrear eta magdalear aroetan gure leiza-zuloak margoztu zituzten kromañondar aiek euskeraz mintzatzan ziranik?

Bai, -erantzun ziran-. Euskeraz mintzatzan ziran, naiz guk, ziurki, aien izketarik ulertu ez. Alare, oartuko giñake euskeraz mintzatzan zitzaizkigula.

Arrazoi zuan. Ez giñake alen euskerarik ulertzeko gauza izango. Eta ez, soilki, orduango itz asko galduak, eta gaurko itz asko orduan oraindik sortugabeak izango lirakelako, baizik eta, aien ezpaiñetan euskeraren doiñua gure belarrientzat arras ezberdiña eta adikaitza gertatuko litzaigukelako bereiziki.

Badu gure laister-ibilli-bearrak beste arrazoi bat ere gure aiton-amonak luzaro ez digutela iraungo gogoan artzeaz gaiñera: Gaur-egungo gizartemezu-bideek, irriatik eta telebistak, baztar guztietara sartuz, euskeraren agoskera aldatzen ari zaizkigula alegia, eta ez zoritxarrez onerako. Gure euskera gazteleraren soiñu arrotzez kutsatzen ari bait zaizkigu, erarik lotsagarrienan.

Ortik, magnetofonia-bitarte gure Akademiak egitea erabaki duan lana atzeratu-eziñaren garrantzi larria. Gu bakarrik, ordea, ez gera lan eder ori aurrera ateratzeko gauza. Lagunak bear ditugu, lagunak ugari, danon artean bai, ederki burutu bait dezakegu arras garrantzitsua izateaz gaiñera ain polita iduritzen zaigun eginkizun ori.

Eta bada orren antzeko eginkizun ederrik aski gure euskeraren arloan: adibidez, landare eta zomorroen izenen bilketa datorkit orain gogora. Belar bakoitzak, a belar bakoitzaren zati bakoitzak eta gure mendi-lur-ibai-itxasoetako pizti eta moxorro guztiek badute beren izena. Izen oiek ez dituzu iztegietan aurkituko, oso txiroak bait dira gai orri-buruz gure iztegi guztiak. Izen oiek gure aiton-amonen ezpaitan daude gorderik. Ezpain oiek ordea, urte-tik urtera ari zaizkigu, eriotzaren eragiñez isilik gelditzen. Urtero, aneika dira galtzen zaizkigun itzak. Eta oso laister, danak izango dira, galdurik geldituko zaizkigunak.

Ta, itz oiek bildu gabe berriz, alperrik izango dira gure abizen eta tokiizenen etimologia argitzeko egin dezakegun saiaketa guztiak. Gure buruak atzipetzeko bakarrik balioke digute. Itz oiek ezagutzeke, ez bait dago etimologintzara sartze utsa pentsatzerik ere.

Baiñan bilketa ortarako ere, bearrezkoa dugu euskera maite dutenen laguntza.

Lortuko ote dugu ordea, orrelako laguntzarik? Ez dut itxaropen aundirik. Galtzen ari zaigun gipuzkerazko ika gordenaiean asi giñanean ere, gogoan daukat zenbati idatzi nion eta zeñien gutxik erantzun zidaten. Berrogei ta amabosti idatzi; lauek bakarrik lanerako gerturik erantzun.

Alperrak gera euskaldunok gure izkuntzaren alde lan egiteko. Atzerritarrei eta atzerritarren lege eta ekintzei jaurti oi diegu gure izkuntza aurkitzen dan egoera negargarriaren errua. Baiñan ori egitean, gezurretan ibiltzeaz gaiñera, gure burua zuritu nai dugu gezurketa orren bidez. Gezurra ordea, gezurra da beti. Gure izkuntzak eraso-aldi gogorak izan ditu atzerritarren aldetik. Baiñan milla aldiz eriogarriagoa gertatu zaio, eta gertatzen zaio, etxeko euskaldunen axolagabekeria.

Izkuntza bat ez dute sekulan atzerritarrek iltzen, etxekoek nai ez ba'dute. Itzegin ere itzegin nai al dute euskaldunek euskeraz? Izkuntza bat ordea, soilki, izkuntza ori dakitenek erabiltzen ez dutelako iitzen da; ez, izkuntza ori ez dakitenek ikasten ez dutelako.

Ea ba, Martin, zure eta zu zuzendari zaituan Akademiaren oiuek gure euskaldunak beren lozorrotik ateratzen dituzten.

Zuk beintzat, egin duzu lan ederrik. Eskerrak zuri, Martin, Akademiaren izenean. Eskerrak, emen gauden guztion izenean, euskera maite duten euskaldun danen izenean, eta, baita, euskera beraren izenean ere.

Zillegi bezait nere izketa baldar au bertso baten bidez amaitzea.

Gure erria izen ederrez
Euskalerria deritza,
ta Euskalerria euskalduntzeko
danok lanean gabilta.
Ai gure poza Euskera ba'litz
Euskoatar danon izkuntza.

Ostera berriz Euzkadi dana
Euskalerrria balitza.

Latiegi'tar Bixente

GAURKO JAIARI

Gaurko jaiari omenaldia
gaurko lanari zoria,
gure izkuntzak merezidu dau
orrenbesteko zoria;
tiriki tiki tiriki tauka
mailluaren ots zolia,
gure izkuntzak artu daiala
Euskalerrri lur guztia.

Gaurko batzar au zoragarria
izan da gure artian,
euskaldunak dau bere sen gatza
itz egiten dabenian;
batean diño ene semia
biotzaren barrenian,
bestean diño ene semea
oituraren izenian.

Gaurko ekintzak bultzatzen gaitu
buru biotzez lanera,
gure izkuntza zabaldu dedin
zelaietatik urira;
egiz, eder da ibar alde au
euskeraren solasera,
Euzkadi oro eder izango
euzkoen izkuntz erara.

Ezin dot astu, ezin dot itzi,
iñola esan bagarik
erri ag sortu eben jendeak
artistak ziran barnetik;
biotza dardar, burua dizdiz,
izan ebezan sortzetik,
izkuntz argia, bardin bagea
atareaz odoietik.

Gizontasuna da euzko lore
uri, baso, mendietan,
euzko jatorra dagon tokian
izar bat dago goietan;
zeru altutik ba-letor legez
argi dagi batzarretan,
bere berbea, lotsaz, artzen da
munduko legedietan.

PAULIN